

Eduskunta
Sosiaali- ja terveysvaliokunta

StV@eduskunta.fi

Viite Lausuntopyyntö

Asia Kirjallinen asiantuntijalausunto koskien HE 129/2020 vp hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta

Vammaisfoorumi ry on 29 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 228 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta henkilöä.

Yleistä

Vammaisfoorumi kiittää sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä.

Vammaisfoorumi ottaa esitettyihin lakiehdotuksiin kantaa perus- ja ihmis- oikeuksien, YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 26/2016) kansallisen toimeenpanon näkökulmasta.

Vammaisfoorumi pitää hyvänä sitä, että esityksessä on huomioitu vammaisyleissopimuksen periaatteet ja velvoitteet sopimusosapuolille. Myös pidämme hyvänä, että sosiaali- ja terveysvaliokunta osaltaan toteuttaa vammaisyleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan velvoitetta vammaisten henkilöiden ja heitä edistävien järjestöjen osallistamisesta, silloin kun säädetään heitä koskevasta lainsäädännöstä.

Vaikutukset vammaisiin ihmisiin arvioitava!

Lakiesityksessä kohdassa 4.4 Yhteiskunnalliset vaikutukset on arvioitu lakiesityksen vaikutuksia ihmisten terveyteen, lapsiin, sukupuolten väliseen

tasa-arvoon ja seksuaalivähemmistöihin. Useat ehdotuksen mukaiset muutokset koskevat myös vammaisia henkilöitä ja vaikuttavat merkittävästi heihin. Monet vammaiset henkilöt ovat erityisen haavoittuvassa asemassa (vammasta johtuvien moninaisten toimintarajoitteiden ja palvelutarpeiden lisäksi monilla on paljon terveydenhuollon asiointia vaativia liitännäissairauksia sekä esimerkiksi merkittäviä toimeentulon haasteita), jolloin heidän perus- ja ihmisoikeuksiensa toteutumiseen, mukaan lukien riittävän toimeentulon ja elintason varmistamiseen, tulee jo YK:n vammaissopimuksen art. 28 perusteella kiinnittää erityistä huomiota. Ehdotuksessa ei kuitenkaan ole lainkaan arvioitu sen vaikutuksia vammaisiin henkilöihin, vaikka henkilön vammasta aiheutuu helposti sellaisia lisäkustannuksia, mitä muille ei vastaavasti aiheudu. Edellytämme, että ehdotuksen vammaisvaikutukset arvioidaan ja otetaan hallituksen esitystä viimeisteltäessä asianmukaisesti huomioon.

Tahdomme myös kiinnittää huomionne siihen, että vammaiset henkilöt ovat usein työelämän ulkopuolella ja työllistymisaste on heikompaa kuin muilla. Tämä johtaa suurempaan maksurasitteisiin vammaisille henkilöille, koska he eivät ole maksuttoman työterveyshuollon piirissä. Siksi myös tämä näkökulma olisi hyvä ottaa huomioon vammaisuuden vaikutuksista.

Esimerkiksi kehitysvammaisista työikäisistä ihmisistä vain murto-osa, ehkä 3-4 % on palkkatyössä; suurimmalla osalla toimeentulon muodostuu työkyvyttömyyseläkkeestä ja muista mahdollisista tuista. Ja myös muihin vamma-ryhmiin kuuluvilla työllisyystilanne on selvästi valtaväestöä heikempi. Toimeentulon ongelmat näkyvät myös siinä, että vammaiset ihmiset kokevat useammin köyhyyttä ja joutuvat huomattavasti useammin turvautumaan toimeentulotukeen. Selvityksen mukaan vammaispalveluja tarvitsevat kotitaloudet joutuvat turvautumaan muita useammin toimeentulotukeen ja talous- ja velkaneuvontaan. Lähes 30 % vammaispalveluja tarvinneista kotitalouksista ilmoitti tarvinneensa toimeentulotukea 12 viime kuukauden aikana. Vastaava osuus muilla kuin vammaispalveluita käyttävillä kotitalouksilla oli vain 7-8 % (Vesala H, Teittinen A ja Kaikkonen R. THL työpapereita 37/2014, s. 45 – 48)

Tutkimuksen mukaan vammaispalveluja tarvitsevat kotitaloudet joutuvat turvautumaan muita useammin toimeentulotukeen ja talous- ja velkaneuvontaan. Lähes 30 % vammaispalveluja tarvinneista kotitalouksista ilmoitti tarvinneensa toimeentulotukea 12 viime kuukauden aikana. Vastaava osuus muilla kuin vammaispalveluita käyttävillä kotitalouksilla oli vain 7-8 %. Lisäksi noin viidenes vammaispalveluja tarvinneista vastaajista oli jättänyt käymättä lääkärissä tai lääkkeitä ostamatta rahan puutteen vuoksi. (Vesala H, Teittinen A ja Kaikkonen R. THL työpapereita 37/2014, s. 45 – 48)

Hengityslaitetopotilaiden oikeudellisesta asemasta säädetään tällä hetkellä asiakasmaksulainsäädännössä. Kehotamme vielä erikseen arvioimaan asiakasmaksulain muutoksen vaikutuksia hengityslaitetpotilaille, sillä heidän (perustuslain 19.1 §:n mukainen) välttämättömän huolenpidon toteutuminen riippuu täysin palveluiden olemassaolosta ja saatavuudesta.

2 a § Maksun periminen

Pykälän sisältö on nähdäksemme kannatettava, mutta katsomme, että sen perusteluissa olisi syytä vielä tuoda esiin, että maksun perusteet ja sisältö on laskussa myös riittävästi yksilöitävä ja varmistettava, että tieto annetaan asiakkaalle hänelle ymmärrettävässä muodossa, esimerkiksi selkokielellä. Lakiesityksessä kuvataan kunnan perintätoimistolle toimittamaa asiakasmaksua vain teknisluonteiseksi ratkaisuksi ja tämä toimintatapa jopa sallitaan. Vammaisfoorumi katsoo, että kunnan ei tule sallia käyttää yksityistä perintäyhtiötä asiakasmaksujen perintään. Asiakasmaksujen perinnässä tulee noudattaa samaa perimistapaa kuin laissa verojen ja maksujen täytäntöönpanosta (5 §:n 2 momentti), jonka mukaan perintätoimisto ei voi esiintyä velkojen toimeksiannossa asiamiehenä, koska kyse on julkisen saatavan ulosmittauksesta. Perintätoimisto moninkertaistaa asiakasmaksun suuruuden eikä sitä toimeentulon viivästyessä ja laskun mennessä perintään enää huomioida toimeentulotuessa. Perustuslakivaliokunta on useasti todennut, että asiakasmaksut eivät suuruutensa takia saa johtaa siihen, ettei sote -palveluja tarpeen mukaisesti käytetä. Yksityisten perintätoimistojen käyttäminen vie helposti perustuslakivaliokunnan lausuman vastaisesti sote -palvelut niitä tarvitsevien ulottumattomiin.

Haluamme myös kiinnittää huomionne siihen, että laskujen siirtäminen perintätoimistoille on ongelmallista asiakkaiden terveystietojen luottamuksellisuuden näkökulmasta. Ihmisoikeusperusteisesta näkökulmasta perintätoimistojen käytön kieltäminen tarjoaisi myös paremman suojan yksityisyyden kannalta arkaluontoisille terveystiedoille, joita suojaavat mm. Euroopan Neuvoston Ihmisoikeussopimus eli EIS:n artikla 8 ja EU:n tietosuoja-asetus. Kynnys heikentää yksityisyyden suojaa on EIT:n käytännössä varsin korkea; sen on perustuttava lakiin, vastattavaa oikeutettuun tarpeeseen ja sen täytyy olla välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa.

3 § Käyttämättä jätetystä palvelusta perittävä maksu

Vammaisfoorumi kannattaa lähtökohtaisesti lain perusteluissa lausuntopalautteen ansiosta avattuja tilanteita, joissa peruuttamatta jättämiselle voidaan katsoa olevan hyväksyttävä syy, kuten esim. henkilökohtaisen avustajan tai kuljetuspalveluiden saapuminen myöhässä tai saapumatta jääminen. Tästä huolimatta kuulovammaisten tulkkipalvelun saatavuuden ongelma tulee nimenomaisesti mainita lain perusteluissa hyväksyttävänä syynä peruuttamatta jätetyille ajalle.

Myös kohtuuttomuuden arviointiin liittyviä syitä on laajennettu perustellusti, mutta esimerkkinä voisi mainita vielä nimenomaisesti aivovamman tai aivoverenkiertohäiriöihin liittyvät tilanteet.

Ehdotetun lain perusteluiden mukaan sallittaisiin myös käyttämättä jätetystä etävastaanoton palvelusta perittävä maksu, mutta lakiesityksessä ei tarkemmin eritellä näitä tilanteita, milloin olisi hyväksyttävä syy tai kohtuuton tilanne, kuten esim. tekniikka ei toiminut ko. ajankohtana tai sitten digitaitojen puutteen

vuoksi ei ollut mahdollisuutta etävastaanoton onnistumiselle. Nämä esitetyt syyt ovat sote -palvelujen käyttäjän vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella.

Lisäksi pitäisimme perusteltuna varsinkin, kun maksujen perimisen mahdollisuutta ehdotetaan laajennettavaksi esimerkiksi käyttämättä jääneisiin lyhyt-aikaishoidon paikkoihin ja kunnan asiakkaalle varaamiin palveluihin, että viranomaisen veloitettaisiin antamaan asiakkaalle saavutettavalla tavalla (tarvittaessa esimerkiksi selkokielellä) tiedon ajasta/palvelusta ja sen peruuttamatta ja käyttämättä jättämisen seurauksista (viranomaisen vastatessa siitä, että asiakas todella saa tämän tiedon) sekä kuulemaan asiakasta ennen maksun lähettämistä käyttämättä ja peruuttamatta jääneestä ajasta silloin, kun hänellä on tiedossaan asiakkaan tai tämän perheenjäsenen vamma tai muita vastaavia seikkoja, jotka voisivat todennäköisesti tehdä maksun perimisen kohtuuttomaksi.

Tämän pykälän maksua tulee ehdotetun lain 11 §:n mukaisesti myös alentaa tai poistaa se silloin, kun maksun huojentamisen edellytykset täyttyvät. Lisäksi tästä maksusta tulee saada ehdotetun lain 15 §:n mukaisesti muutoksenhakukelpoinen päätös/lasku.

5 § Maksuttomat terveyspalvelut

Vammaisfoorumi esittää asiakasmaksulain kokonaisuudistuksen lähtökohdaksi edellisen hallituksen esityksen tavoin se, että maksua voitaisiin periä vain niistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista, joiden osalta näin laissa nimenomaisesti säädetään. Tämä on tärkeää lain selkeyden ja asiakkaiden oikeusturvan kannalta. Muussa tapauksessa myös maksut ja niiden perusteet muodostuvat helposti kohtuuttomiksi, kuten käytännössä on esimerkiksi vanhuspalveluiden maksujen osalta nähty. Pidämme olennaisena, että tämän lain perusteluissa todetaan selkeästi se, että tällä ehdotuksella ei ole tarkoitus laajentaa palvelujen maksullisuutta.

Vammaisfoorumi kannattaa myös nyt ehdotettuja maksuttomia hoitajakäyn-
tejä, alaikäisten maksuttomia poliklinikkakäyntejä sekä mielenterveystyön maksuttomuutta. Vammaisuuteen liittyy usein liitännäissairauksia, ja nämä muutokset helpottaisivat paljon sairastavien ja yleensä muutenkin taloudellisesti keskivertoväestöä heikommassa asemassa olevien vammaisten henkilöiden sekä heidän perheidensä maksurasitusta. Vammaisfoorumi kannattaa myös sen harkitsemista, että perusterveydenhuollon lääkärikäynnit olisivat Helsingin mallin mukaisesti maksuttomia.

Vammaisfoorumi katsoo, että etäpalvelu ja lähipalvelu ovat kaksi eri asiaa, jolloin niistä ei voi periä samaa maksua. Lisäksi on huomattava, että etäpalvelu ei välttämättä ole saavutettava vammaiselle ihmiselle. On oleellisen tärkeää, että aina on mahdollisuus myös muuhun vaihtoehtoon kuin etäpalveluun.

Maksuttomien terveydenhuollon ammattilaisen antamien todistusten ja lausuntojen joukkoon tulee positiivisena erityiskohteluna lisätä lääkärintodistukset Kelan vammaisuuksien hakemista varten. Vammaisetuudet ovat osa syy-

perusteista sosiaaliturvaa ja YK:n vammaissopimuksen 28 artikla-edellyttää vammaisille henkilöille riittävää taloudellista tukea vammaisuudesta aiheutuviin kuluihin.

Ehdotamme myös, että tämän uudistuksen yhteydessä harkitaan maksutomiin hoitotarvikkeisiin liittyvän sääntelyn ja sen perusteluiden täydentämistä, koska tällä hetkellä välttämättä tarvittavien hoitotarvikkeiden saamisessa riittävässä määrin ja laadultaan sellaisina, että ne ovat yksilöllisten tarpeiden mukaisia, on usein melkoisia haasteita. Hoitotarvikkeiden luettelon osalta tulee korostaa sitä, ettei se ole tyhjentävä. Lääkärin suosituksesta tulee olla oikeus saada myös esimerkiksi selkeästi vamman vuoksi tarvittavia vuodesuojia tai ruokalappuja. Syytä on selventää myös sitä, että tarvikkeiden on aina vastattava yksilöllisiä tarpeita, eikä esimerkiksi hankittavien tarvikkeiden kilpailutuksiin vedoten voida evätä potilaalta yksilöllisten tarpeiden mukaisia tarvikkeita, kun kilpailutetut tarvikkeet eivät syystä tai toisesta perustellusti hänelle sovi.

Vähintään lain perusteluissa olisi syytä avata tarkemmin apuvälinepalveluiden maksuttomuutta, mukaan lukien välineen lisäksi sen sovitus, huolto ja korjaus. Näiden maksuttomuuden toteutumisessa on tällä hetkellä jonkin verran ongelmia.

Tämän 5 §:n perusteluissa Vammaisfoorumi pitää aiheellisena mainita, että niissä tilanteissa, joissa vammainen henkilö tarvitsee juuri vammansa vuoksi terveydenhuollossa asioidessaan esimerkiksi narkoosissa toteutettavan hammashoidon tai muun välttämättömän terveyden- tai sairaanhoidollisen toimenpiteen, vamman aiheuttaman lisäpalvelun osuuden (eli esimerkiksi narkoosin) tulee olla potilaalle maksuton. Tämä periaate on tärkeää ottaa huomioon myös valmisteltaessa jatkossa asiakasmaksulainsäädäntöä. Vammasta aiheutuva tarve lisäpalvelulle voi johtaa asiakasmaksujen muodostumiseen niin korkeiksi, että tarpeelliset sote -palvelut jäävät käyttämättä.

6 a § Maksukatto

Vaikka lakiesityksen lausuntopalautteessa mainittu erilaisten maksukattojen yhdistäminen ei tässä asiakasmaksulain osittaisuudistuksessa tulisi kyseeseen, niin Vammaisfoorumin mielestä tämä pitää nostaa esiin lain jatkovalmistelussa. Vammaisilla ihmisillä on moninaisia ja pitkäaikaisia sote -palvelutarpeita sekä terveydenhuollon asiointiin liittyviä liitännäissairauksia, jotka aiheuttavat kokonaismaksurasitusta. Nykyinen maksukattojärjestelmän pirstaleisuus ja kuhunkin erilliseen järjestelmään liittyvät omavastuut etenkin paljon sairastaville vammaisille aiheuttavat kohtuutonta maksurasitusta YK:n vammaissopimuksen artiklan 28 riittävän elintason ja sosiaaliturvan veloitteet huomioon ottaen.

Nykyisin osalle vammaisista tulee tammikuussa suuri kuluerä, kun eri maksukattojen omavastuuosat osuvat kaikki alkuvuoteen. Vammaisfoorumi katsoo, että on erittäin tärkeää panostaa tietojärjestelmien kehittämisessä nyt vahvasti siihen, että juokseva 12 kuukauden maksukattojärjestelmä tulee

mahdollisimman pian mahdolliseksi, jolloin se tulee viivytystä muuttaa lakiin. Nyt ja myös ehdotetun lain mukaan esimerkiksi vammaisen henkilö on usein suurissa taloudellisissa ongelmissa alkuvuodesta ennen kattojen täyttymistä. Kolmen eri maksukaton jaksottaminen yksilöllistä lähtökohdista olisi kannatettavaa. Mikäli jaksottaminen ei ole mahdollista tulisi henkilöille tarjota ennalta ehkäisevää sosiaaliturvaa.

Köyhyys ja siitä johtuva terveydenhuollon vaarantuminen on läsnä oleva ilmiö monien vammaisten henkilöiden elämässä. Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskeskuksen vuonna 2018 suorittamasta kyselytutkimuksesta ilmeni, että noin 54 % vastaajista (n. 773) oli kokenut köyhyyttä kahden viime vuoden aikana. Vajaa kolmannes katsoi, että köyhyys oli vaarantanut heidän terveydenhuoltonsa (29%, n 423) sekä välttämättömät hoitotarvikkeet ja lääkkeet (29 %, n 416). Maksukaton kehittäminen ja asiakasmaksujen tosiasiallinen alentamisen voisivat parantaa myös vähävaraisten vammaisten henkilöiden tilannetta.

7 c § Pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen, pitkäaikaisen perhehoidon ja pitkäaikaisen laitoshoidon maksu.

Laitoshoidon maksujen periminen kehitysvammaisten erityishuoltona järjestetystä perhehoidosta ei ole perusteltua, koska perhehoidossa asiakas maksaa yleensä itse omista varoistaan monia asioita, kuten esimerkiksi terveydenhuoltomenojaan ja lääkkeitään, jotka kuuluvat laitoshoitoon. Perhehoidossa on myös keskimäärin huomattavasti vähemmän apua ja tukea tarvitsevia ihmisiä kuin laitoshoidossa, ja tällöin he esimerkiksi osallistuvat ja toimivat normaalisti yhteiskunnassa merkittävästi laitosasukkaita enemmän. Perhehoito on usein valittu juuri tukemaan tätä mahdollisuutta elää mahdollisimman tavanomaista elämää siellä, missä muutkin. Jos näiltä asiakkailta voitaisiin periä perhehoidosta laitoshoidon maksut ja jättää heille käyttöön vähimmillään vain laitoshoidon minimikäyttövaran suuruiset kuukausittaiset käyttövarat, taloudellinen tilanne käytännössä estäisi heidän YK:n vammaissopimuksen edellyttämän yhdenvertaisen osallisuutensa ja osallistumisensa yhteisössä ja yhteiskunnassa.

Vammaisfoorumi kannattaa tehostetun palveluasumisen maksuista säätämistä. Koska myös vammaislainsäädännön perusteella järjestetystä ympäri-vuorokautisesta asumispalvelusta käytetään toisinaan nimitystä tehostettu palveluasuminen, niin nähdäksemme olisi hyvä ainakin tämän pykälän perusteluissa selkeästi todeta, että pykälässä säädetään kuitenkin vain sosiaalihuoltolain mukaisen tehostetun palveluasumisen maksuista. Vastaavasti on myös paikallaan selvittää, että pykälässä tarkoitettua pitkäaikaista perhehoitoa ei ole vammaispalvelulain, kehitysvammalain tai lastensuojelulain perusteella järjestetty pitkäaikainen perhehoito. Tästä 7 b §:ään ehdotettavan säännöksen perusteluissa on nyt tiettyä epäselvyyttä, kun siellä todetaan, että erityishuoltona annetusta perhehoidosta on peritty käytännössä ylläpitomaksuna samansuuruinen maksu kuin pitkäaikaisesta perhehoidosta, toteamatta samalla selvästi sitä, että niin voimassa oleva kuin ehdotettu laki edellyttää

kuitenkin maksun perimistä vain ns. ylläpidosta. Tietojemme mukaan jotkut toimijat ovat tätä jo noudattaneetkin sen sijaan, että olisivat lainvastaisesti perineet laitoshoidon maksun suurusta maksua perhehoidosta, joka on kuitenkin avohuollon palvelua, jossa asiakkaat maksavat itse monia asioita (esimerkiksi terveydenhuoltomenonsa), jotka sisältyvät laitoshoitoon.

Vammaisfoorumin mielestä olisi sen sijaan erittäin tärkeää, että jo tässä osittaisuudistuksessa ulotettaisiin asiakasmaksulain vähimmäiskäyttövarasääntely koskemaan myös vammaispalvelulain palveluasumista ja kehitysvammailain mukaisia asumispalveluita. Tällä hetkellä näissä palveluissa asuvilla vammaisilla henkilöillä on huomattavan usein vaikeuksia tulla kohtuudella toimeen heille vuokran ja muusta ylläpidosta perittävän asiakasmaksun jälkeen käytettäväksi jäävillä tuloilla. Vähimmäiskäyttövarasääntelylle on selkeä tarve. Siitä säädettäessä on huomioitava myös YK:n vammaissopimuksen 28 artikla, joka turvaa vammaisten henkilöiden oikeutta riittävään elintasoon ja sosiaaliturvaan.

Lisäksi tosiasiaa jo nyt – ja esimerkiksi edellisen hallituksen asiakasmaksulakiehdotuksen perusteella oli pelättävissä, että vielä useammin tulevaisuudessa – vammaisilta henkilöiltä perittäviin ylläpitomaksuihin sisällytetään myös vammasta johtuvan toisen henkilön työn eli palvelun osuutta: esimerkiksi ruoan valmistuskustannuksia ja jopa myös muun muassa siivous- ja pyykinpesupalvelun kustannuksia, vaikkei voitane pitää tavanomaisena – ainakaan takuueläkeläisten tuloluokassa – että vammaton henkilö ostaisi kaikki päivittäiset ateriansa toisen henkilön valmistamina ja palkkaisi toisen henkilön tekemään kaiken siivous- ja/tai pyykinpesutyön kodissaan. Asiakasmaksulain kokonaisuudistuksessa on erittäin tärkeää selvästi vahvistaa laissa ja sen perusteluissa vammaispalveluiden maksuttomuus, lukuun ottamatta ylläpitoa ja kuljetusten omavastuita. Tämänhetkisten käytäntöjen kirjavuus ja osin jopa myös horjuva oikeuskäytäntö huomioden on erityisesti syytä korostaa sitä, että normaalisuusperiaatteen mukaisesti vamman vuoksi tarvittavista siivous- ja pesula- ym. vastaavista palveluista ei saa palvelun osuudesta periä maksua (vaan ainoastaan siivous- ja pyykinpesuaineista ja -tarvikkeista). Myöskään ateriapalveluista ei tule periä maksua toisen henkilön työn osuuden osalta. Kuljetuspalveluiden omavastuuta määritettäessä tulee ottaa huomioon julkisessa liikenteessä käytössä oleva kausi-, sarja- tai alennuslippujärjestelmä ja määrätä maksu sen mukaan, miten verrattavissa oleva vammaton ihminen edullisimmin pystyisi julkisilla matkustamaan.

Ehdotettu avohuollon asumispalveluiden vähimmäiskäyttövara 165 euroa/kk on lisäksi määrältään aivan liian matala. Toimeentulotuen perusosa vähennettynä ruokamenoilla on tällä hetkellä noin 250 euroa, ja koska toimeentulotuessa on kyse väliaikaisesta viimesijaisesta toimeentulon turvasta (kun taas moni vammainen henkilö usein elää koko aikuiselämänsä asumispalveluiden piirissä), niin mielestämme on perusteltua katsoa, että useiden kuntien jo käytännössä soveltama 250 euroa kuussa olisi ehdoton minimi vähimmäiskäyttövaraksi avohuollon palveluissa. Käytännössä pitkäaikaisesti kohtuullisiin tarpeisiin riittääkseen käyttövaraminimin tulisi kuitenkin mieluummin olla

ainakin 300 euroa. Joka tapauksessa tilanne tulee aina arvioida yksilöllisesti, ja tarvittaessa viranomaisen tulee omasta aloitteestaan alentaa tai poistaa asiakasmaksuja varmistaakseen sen, että asiakkaan toimeentulo ei vaarannu ja asiakkaan osallisuus ja itsemääräämisoikeus voivat YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla toteutua.

10 b § Pitkäaikaisesta tehostetusta palveluasumisesta, pitkäaikaisesta perhehoidosta ja pitkäaikaisesta laitoshoidosta perittävän maksun perusteena olevat tulot

Vammaisfoorumi katsoo, ettei vammaisetuksia tulisi huomioida tuloina määrättäessä pykälässä tarkoitettuja maksuja, koska niillä on yhtenä tarkoituksena korvata vammaisuudesta aiheutuvia ylimääräisiä kustannuksia (kuten erilaisten tukipalvelujen ostamisesta aiheutuvia kustannuksia). Kun hoito- ja vammaistukea ei oteta huomioon, se helpottaa vammaisen osallistumismahdollisuuksia ja mahdollistaa esim. kuljetuspalveluiden omavastuiden maksamisen, vaatteiden hankinnan sekä osallistumisen esim. kulttuuriharrastuksiin.

10 c § Tuloista tehtävät vähennykset pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa, pitkäaikaisessa perhehoidossa ja pitkäaikaisessa laitoshoidossa

Vammaisfoorumi kannattaa ehdotusta, jonka mukaan tuloista vähennettäisiin edunvalvojan palkkion perusmaksu. Katsomme, että myös muut edunvalvonasta asiakkaalle aiheutuvat kustannukset tulisi vastaavasti voida vähentää. Nämä kustannukset, esim. erilaisista holhousviranomaisen luvista, ovat esimerkiksi takuueläkkeen varassa eläville merkittävän suuria.

10 e § Jatkuvasta ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta sekä pitkäaikaisesta asumispalvelusta perittävä maksu

Lakiesityksestä käy ilmi, että lääkkeiden annosjakelusta saisi kuitenkin sisällyttää palvelupäätökseen kirjattaviin hoito- ja palvelutunteihin ajan, joka kotisairaanhoidon tai asumispalvelun henkilöstöltä kuluisi asiakkaan lääkkeiden annosjakeluun. Vammaisfoorumi katsoo, että kuvattu menettely voi aiheuttaa asiakkaalle vuositasolla usean sadan euron lisälaskun lääkkeiden jakamisesta johtuen. Siksi tässä yhteydessä pitää tarvittaessa soveltaa 11 §:n maksun huojentamista koskevaa pykälää ja kirjata maininta lain perusteluihin.

10 h § Tukipalvelut ja asumispalveluun liittyvät palvelut

Tämän pykälän perusteluissa on syytä selkeästi todeta se, ettei sen perusteella saa muuttaa esimerkiksi iäkkään ja mahdollisesti vanhusten asumisyksikössä asuvan kehitysvammaisen henkilön henkilökohtaista apua tai muuta hänelle vamman perusteella myönnettyä palvelua maksulliseksi. Samoin on syytä todeta perusteluissa selvästi myös se, että kotipalvelun tulee olla maksutonta, kun tarve sille perustuu pääasiallisesti jonkun perheenjäsenen vammaan. Muuten maksettaisiin vammaispalveluiden maksuttomuuden periaatteen vastaisesti vamman vuoksi välttämättä tarvittavasta palvelusta (toisen henkilön avusta ja tuesta).

10 k § Palvelun keskeytyksen vaikutus asiakasmaksuun

Vammaisfoorumi katsoo, että lakiin tai perusteluihin tulee selvyiden vuoksi todeta se, ettei tämä pykälä sovellu vammaispalvelulain tai kehitysvammalain mukaisesti järjestettäviin pykälässä mainittuihin palveluihin liittyviin keskeytyksiin. Vammaispalveluiden osalta asiakkaan tulee maksaa vain sellaisista palveluista ja asioista, joita hän tosiasiallisesti käyttää. Ylläpito- tai muun maksun periminen ennalta ilmoitetun tai pakottavan syyn vuoksi tapahtuvan poissaolon ajalta olisi ristiriidassa tämän kanssa. Sosiaalihuoltolain mukaisissa tässä pykälässä tarkoitetuissa palveluissa ei yleensä ole kohtuullista, jos asiakas maksaa palveluista ajalta, jonka osalta hän on hyvissä ajoin etukäteen ilmoittanut poissaolosta.

11 § Maksun alentaminen ja perimättä jättäminen

Vammaisfoorumi korostaa, että kenenkään ei tulisi joutua ulosottoon palvelumaksujen takia. On nähty tilanteita, joissa asiakasmaksuja on kohtuullistettu, mutta ne ovat maksukyvyn yläpuolella siitä huolimatta. Näissä tilanteissa pitäisi tehdä perimättä jättämispäätös. Vaarana että 11.2 on lähtökohtaisesti kuollut kirjain sillä pykälä ei ole velvoittava. Tähän on syytä kiinnittää huomiota lainsäädännössä, jotta PL 19 §:n oikeudet toteutuisivat paremmin. Huoli on aiheellinen sillä esimerkiksi vuonna 2019 jo 450 000 sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksua päätyi ulosottoon. Suomen köyhyyden vastainen verkosto EAPN-Fin Terveys – ja köyhyys työryhmän vuonna 2019 tekemän kyselytutkimukseen keskeinen anti oli asiakasmaksulaki ja sen § 11 ei toteudu niin kuin se on kirjoitettu. Kyselyyn vastannut osallistunut kuvasi kokemuksiaan näin:

” Sairaalamaksuja vain kertyi ja kertyi ja sen takia ulosottoon. Häiriömerkinnän poistuminen vie kohtuuttoman kauan ja ulosottojen korot ovat järjettömät. Ei koskaan enää pääse jaloilleen kun on sairas...”

Vammaisfoorumi on aikaisemmin kiinnittänyt huomiota asiakasmaksujen vaikutuksesta kotitalouksien ylivelkaantumiseen. Yksi ratkaisu olisi asiakasmaksuista aiheutuvien maksuhäiriöiden ehkäisyyn olisi automaattisesti kohtuullistaa tai jättää perimättä asiakasmaksuja niiden henkilöiden kohdalla, jotka samanaikaisesti 1) käyttävät asiakasmaksullisia palveluja tai tuotteita ja 2) ovat oikeutettuja Kelan perustoimeentuloa turvaaviin etuuksiin ja 3) jotka eivät käy töissä tai tulot eivät ylitä täyden etuuden maksamiseen asetettua rajaa*. Keskeisimpiä tällaisia etuuksia ovat kansaneläke, varhennettu vanhuuseläke, täysi työkyvyttömyyseläke ja kuntoutustuki. Jos henkilöllä on ansiotuloja tai muita tuloja, voi asiakas hakea maksujen kohtuullistamista kuten tähänkin asti asiakasmaksulain mukaan.

(*Työkyvyttömyyseläkettä tai eläkkeensaajan asumistukea saavan on ilmoitettava Kelaan ja omaan työeläkelaitokseensa, jos hän käy töissä satunnaisesti. Kuntoutustukea koskevat samat vaatimukset kuin työkyvyttömyyseläkettä.)

Toimeentulotuen siirryttyä Kelalle voidaan Kelan korvausten osalta maksujen hoitamisen aiheuttamat vaikeudet hoitaa Kelan sisällä. Kaikki, jotka saavat

edellä mainittuja Kelan eläkkeitä ja tukia ovat jo Kelan tiedossa, samoin kuin heidän taloustilanteensa. Kela voisi näin ollen yhdistää taloustilanteen maksettavien asiakasmaksujen kanssa ja joko kohtuullistaa maksuja tai kattaa maksuja toimeentulotuella. Tämä ei kuitenkaan vielä kattaisi muita asiakasmaksuja, joita (maa)kunnat perivät. Kun palveluiden järjestämisvastuu siirtyy maakunnille, voivat maakunnat ja Kela yhdistää tietonsa maksujen osalta. Kansallista tulorekisteriä voisi hyödyntää myös tähän. Näin voitaisiin yhdistää myös maksujen kohtuullistamismenettely ja kehittää sitä perusturvan kannalta parempaan suuntaan.

Vammaisfoorumi on huolissaan valitusta sääntelytavasta 11 §:n maksun alentamisen ja perimättä jättämisen kohdalla, koska lakiesityksessä pykälän 1 ja 2 momenttia ei lakitasolla muutettu, vaan sääntely jätettiin nykyisenkaltaiseksi. Nykyisin oikeudellisesti vain 1 momentti maksukyvyn perusteella määräytyvien asiakasmaksujen alentaminen ja perimättä jättäminen on julkista valtaa velvoittava. Sitä vastoin 2 momentti tasasuuruisten asiakasmaksujen alentaminen ja perimättä jättäminen on harkinnanvarainen eikä julkista valtaa velvoita. Vammaisfoorumi katsoo, että myös terveydenhuollon tasasuuruksia maksuja tulee olla velvollisuus jättää perimättä tai alentaa niissä tapauksissa, kun maksun huoventamisen edellytykset täyttyvät. Lakiesityksessä valittu sääntelytapa oikeastaan vain luo julkiselle vallalle informaatiovelvoitteen 11 §:n sisällöstä, joista 1 ja 2 momentti poikkeavat merkittävästi toisistaan.

Lisäksi on syytä selvittää, voitaisiinko ainakin jollain aikavälillä siirtyä tulorekisteritietojen hyödyntämiseen asiakasmaksuja määrättäessä. Tämä helpottaisi paitsi maksujen määrittämistä ja huoventamisesta aiheutuvaa työtaakkaa niin myös monien vähävaraisten asiakkaiden ja perheiden tilanteita, vähentäen varmasti myös ulosottojen määrää.

Vammaisfoorumilla on tiedossa sairaanhoitopiirien ja kuntien pääasiassa taloushallinnon ohjeita, joissa on etukäteen kategorisesti kirjoitettu, ettei esim. tasasuuruksia potilasmaksuja alenneta tai niitä jätetä perimättä. Perimättä jättäminen voidaan ohjeistuksen mukaan tehdä vain, jos henkilö on ulosotossa varattomaksi todettu. Tämänlaiset ohjeistukset perustuvat velkojansuojasääntelyyn eikä tosiasiallisesti yksittäisen sote -asiakkaan taloudellisia olosuhteita oteta huomioon. Päätöksenteon epäselvyydestä johtuen sote -asiakas ei välttämättä löydä vastuutahoa asiassa hallinnon sisällä tai sote -asiakasmaksujen päätöksentekijä on eri kuin sosiaalityöntekijä, joka on asiakkaan arjessa läsnä sote -palveluiden osalta.

Tällä hetkellä perinnässä on hyvin suuri määrä nimenomaan näitä maksuja, joten kunnille annettava mahdollisuus olla perimättä niitä ei riitä. Terveydenhuollon maksuista on voinut kokemuksemme mukaan helposti kertyä sellaisia summia, että niitä on joutunut maksamaan takuueläkkeestä monia vuosia ja jopa vailla mahdollisuuksia koskaan selviytyä niistä. Pelkästään yksi erikoissairaanhoidon maksu kuukaudessa voi olla pienituloisen taloudelle tuhoisa, koska varsinaisen käyntimaksun lisäksi tulevat monesti maksettaviksi vielä matkakustannukset ja lääkekustannukset.

Myös ehdotetun 3 §:n mukaista sanktio luonteista maksua siitä, jos aika tai palvelu jää käyttämättä ja peruuttamatta, tulee tarvittaessa huoventaa tämän

pykälän perusteella, vaikka monissa tilanteissa maksu tuolloin tulisi varmasti jätettäväksi perimättä jo 3 §:n mukaisen kohtuuttomuusperusteen perusteella.

Perusteluissa voitaisiin todeta, että asiakkaan kokonaiselämäntilannetta arvioitaessa tulee ottaa huomioon ensisijaisesti asiakkaan YK:n vammais-sopimuksen mukaisten oikeuksien toteutuminen sekä substanssilainsäädännön tarkoitus ja tavoitteet. Vammaisen henkilön osallisuus ei voi toteutua, jos hän elää jatkuvasti köyhyysrajalla.

Maksun alentamisen ja perimättä jättämisen ensisijaisuus sekä toimeentulotuen viimesijaisuus on huomioitu aivan oikein lakitasolla. Tämä edistäisi lakia oikein sovellettaessa YK:n vammaissopimuksen artiklan 28 c) alakohdan velvoitetta köyhyydessä elävien vammaisten henkilöiden vammaisuudesta aiheutuvien kulujen taloudelliseen tukemiseen. Maksun huojentamisen ensisijaisuus suhteessa toimeentulotukeen vaatii joka tapauksessa vahvaa panostusta lain toimeenpanoon, esimerkiksi koulutukseen ja muuhun tiedotukseen, sillä vaikka tämä toimeentulotuen viimesijaisuus on tälläkin hetkellä selkeästi laissa säännelty, sitä ei käytännössä tunneta hyvin. Lakiin tulee lisätä säännös siitä, ettei asiakasmaksujen perintätoimia saa aloittaa ennen maksun alentamisen tai perimättä jättämisen edellytysten selvittämistä. Kuntien tulee edellyttää laativan selkeän ja helppokäyttöisen lomakkeen ohjeineen maksujen alentamisen tai poistamisen hakemista varten. Huojentamiskäytäntöjen yhtenäistämiseksi tarvitaan myös valtakunnallista ohjeistusta.

Ehdotetussa pykälässä säädettäisiin kunnalle velvollisuus huolehtia, että asiakas saa tiedon maksujen huojentamissääntelystä. Vammaisfoorumi kannattaa ehdotusta. Vammaisten ihmisten kohdalla on varmistettava, että he saavat tiedon itselleen saavutettavassa muodossa (esim. tarvittaessa selkokielellä). Tiedottamisen maksujen huojentamisen ja perimättä jättämisen mahdollisuuksista on oltava saavutettavaa ja monikanavaista. Ehdotetun pykälän perusteluissa todetaan hyvin, että asiakkaan on myös saatava riittävä apu, ohjaus ja neuvonta maksujen huojentamista tai perimättä jättämistä koskevassa asiassa. Katsomme, että huomiota tulee kiinnittää myös maksujen huojennusten toteutumisen valvontaan.

Vammaisfoorumi kannattaa lakiesityksen lausuntopalautteesta ilmi käyvää oikeusministeriön ja Kuluttajaliiton esitystä uudesta 11 a § Sote -maksun alentaminen tai perimättä jättämisestä palvelussa olevan virheen takia. Koska uusi asiakasmaksulain 11 a § perustuu oikeusministeriön työryhmämietintöön henkilöpalveluita koskeviin kuluttajansuojalain ja asiakkaansuojalain muutostarpeisiin, niin esitys on hyvin ajankohtainen ja tässä asiakasmaksulain osittaisuudistuksen yhteydessä läpivietävissä, kun 11 §:ää muutetaan.

15 § Muutoksenhaku

Ehdotetun pykälän perusteluissa on syytä selvyiden vuoksi todeta, että oikaisua saa hakea myös 3 ja 11 §:ien mukaisia asioita koskeviin päätöksiin. Asiakkaan oikeusturva edellyttää, että hän voi riitauttaa viranomaisen arvion siitä, ovatko maksun huojentamiset edellytykset käsillä tai onko kohtuutonta

periä häneltä maksua käyttämättä ja peruuttamatta jääneestä ajasta tai palvelusta.

Vammaisfoorumi kannattaa tuomioistuinmaksulain 5 §:n maksuttomiin suoritteisiin lisättävät yksityishenkilön vireille panema sote -asiakasmaksuasiat, mikä edistää myös vammaisten ihmisten oikeussuojan saatavuutta YK:n vammaissopimuksen artiklan 13 mukaisesti. Nykyinen voimassaoleva lain-säädäntö käytännössä estää oikeusturvan toteutumisen asiakasmaksujen toteutumisen suhteen.

Jotta maksuton muutoksenhaku varmasti koskisi myös asiakasmaksujen alentamista tai poistamista ehdottaa Vammaisfoorumi täsmennystä tuomioistuinlain 5 §:n siten, että siihen olisi lisätty sanat ”niiden alentamista tai poistamista” seuraavalla tavalla:

5§ Maksuttomat suoritteet

Tämän lain mukaista maksua ei peritä: 1) yksityishenkilön vireille panemissa sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) eikä terveydenhuoltolaissa (1326/2010) tarkoitettua palvelua tai etuutta koskevissa asioissa eikä yksityishenkilön vireille panemissa asioissa, jotka koskevat sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992) mukaan määrättyjä asiakasmaksuja, niiden alentamista tai poistamista; _____

Helsingissä 14.10.2020

VAMMAISFOORUMI RY

Sari Kokko
puheenjohtaja

Pirkko Mahlamäki
pääsihteeri

Lisätietoja: pääsihteeri Pirkko Mahlamäki, pirkko.mahlamaki@vammaisfoorumi.fi,
puh. 044 567 9077.